

Om handlingsutrymme mellan givande och tiggande

Cecilia Parsberg

Doktorand i fri konst, Umeå Universitet och Konstnärliga Nationella forskarskolan,
Lunds Universitet. E-post: Cecilia.Parsberg@umu.se.

Ett drama pågår på gatorna mellan de som tigger och de som ger eller inte ger. Hindren tycks vara både känslomässiga och språkliga. Det finns dessutom kulturella koder i spel. De bilder vi har av varandra behöver förhandlas, särskilt de som fördomar och okunskap genererar, eftersom de idag skapar ett våld mot människor. Det gör Givandets kör och Tiggandets kör. Här deltar människor som tigger på gatorna och givare. Det är en filminstallation för två filmdukar, där betraktaren står emellan. Processen att skapa ett körverk tillsammans dessa tre dagar filmades också och blev en produktionsfilm med en tillhörande text där bland annat etik, estetik och arbetsförhållanden beskrivs. Verket har visats på en rad offentliga platser och på seminarier. Det är en gestaltning av hur det är möjligt att skapa utrymme för handling. Det visar både metod och resultat. Det finns ett handlingsutrymme mellan oss. Konst är ett sätt att utnyttja detta utrymme för att uttrycka det sinnliga, det där också det politiska grundas: i affekter och reaktioner hos människor. Om konsten handlar om att synliggöra detta handlingsutrymme så handlar det politiska om hur det är möjligt att se vilka bilder som är relevanta i detta utrymme, och att aktivera det.

There is a drama on the streets between between those who beg and those who give, or don't give. The barriers are both emotional and due to language, and many cultural codes are at play. Images of each other, often generated by prejudice and ignorance, are set in play. These images we have – how we picture one another – need to be negotiated, as these images today create a violence against humans. This is what The Chorus of Giving and the Chorus of Begging does. Here participates people who beg in the streets and givers. It's a filminstallation for two screens where the viewer stands between. The process of creating a choral work together these three days was also filmed and became a production film with an accompanying text where, among other things, ethics, aesthetics and work conditions are described. The piece has been shown in a number of public places and at seminars. It's a visualisation of how it's possible to create space for action. It shows both method and result. There is a space of action between us. Art is a way to utilize this space to express the sensual, that which also is the basis for the political: in the affects and reactions in people. If art is about visualising this space of action then the political is about how it is possible to see which images that are relevant in this space, and to activate it.

Det finns ett handlingsutrymme mellan oss. Konst är ett sätt att utnyttja detta utrymme för att uttrycka det sinnliga, det där också det politiska grundas: i affekter och reaktioner hos människor. Om konsten handlar om att synliggöra detta handlingsutrymme så handlar det politiska om hur det är möjligt att se vilka bilder som är relevanta i detta utrymme, och att aktivera det.

Det politiska pågår i vardagen, mellan människor i mina kvarter som delar min tillvaro. Det är grunden i mitt konstnärliga arbete. Jag ser och känner ett fysiskt och mentalt avstånd mellan knäböjande på gatan och förbipasserande, mellan tiggande och givande människor. Det är till det ”mellanrummet” jag vill bjuda in genom gestaltningar av och med texter om detta rum. Speglingar av en situation som alla kan uppleva på gatan och referera till i sin vardag. Det är min

förhoppning att konsten kan göra det möjligt att se detta mellanrum – som verkar vara så svårt att tala om – som ett handlingsutrymme; och därmed bidra till möjligheten att agera politiskt i och om detta rum.

Ett drama pågår på gatorna mellan tiggande och givande, ett drama som jag vill undersöka och gestalta. Våren 2014 tog jag kontakt med människor som tigger och människor som ger, för att be dem att sjunga de känslor som de upplever varje dag på gatan. Några av dem hade sett mina tidigare intervjufilmer med tiggande och givande människor som syftade till att visa enskilda människors handlingar och motiv.¹

På gatan tycks hindren både känslomässiga och språkliga. Ofta tycks båda parter vilja kommunicera mer, men kan inte. Och så finns det förstås en mängd olika kulturella koder i spel mellan de som tigger och de som ger

Bild 1. Skövde Konsthall, april 2015.

¹ HYPERLINK ”<http://tiggerisomyrke.se>”, www.tiggerisomyrke.se

eller inte ger. Att ge och ta emot pengar är ofta en icke-verbal transaktion, det är därför Givandets Kör och Tiggandets Kör skulle sjunga utan ord. Körerna stod mitt emot varandra – på cirka sex meters avstånd – när de sjöng och filmerna visas på samma sätt i installationen.

Givandets kör och Tiggandets kör är en filminstallation där betraktaren står mellan körerna och lyssnar till röster, ser ansiktsuttryck och kroppar.

The Third is the one who questions me in the face-to-face, who suddenly makes me feel that there's a risk of injustice in the ethical if I do not take into account the other of the other. (Jacques Derrida)²

The Third One kan i denna installation sägas vara betraktaren, både den betraktare som bjuds in i installationen och som upplever verket med sin egen livserfarenhet, men också den betraktare som är ständigt närvarande i ens kropp, i ens medvetenhet, som leder en i val och beslut som en tar i relation till en annan människa.³

Produktionen hade ett uttalat mål, det gick att planera inspelningsdagarna praktiskt men det var många mänskliga faktorer som inte gick att förutsäga. Körsångarna var oerfarna liksom produktionsteamet inför situationen, vilket gjorde att produktionen bjöd på erfarenheter som involverade

många estetiska och etiska val.

Givandets kör fick inte betalt men Tiggandets kör fick det. Och det är inte jämfällt, för alla vi andra i rummet får samma timpeng. Alla utom givarna, som får vara just givare. Det är något vi diskuterade länge i förberedelserna och vi kom fram till att detta kunde skapa förutsättningar för en omvärdering av givandets handling. De som deltar i Givandets kör kom av egen motivation, för att de engagerade sig särskilt i situationen på gatorna, i den förändrade gatuatmosfären, i välfärdspolitiken, för att just undersöka vad givande betyder eller vad det nu kan vara. I övrigt arbetade vi alla i ett rum med samma förutsättningar dessa tre dagar.

I mina intervjuer med ett fyrtiotal som tigger har det framgått att de flesta av dem uppfattar just tonlägen när folk svarar eller tilltalar dem. De kan inte förstå vad som sägs, men hur de säger det. De som tigger får varje dag reaktioner och ibland utlevelser. En del har blivit utskällda, de förstår inte orden men de förstår tonfallen och åtbörderna. Andra vill dem väl, också det går att förstå genom *hur* det sägs. Det är sådana här olika upplevelser som körerna skulle försöka ge röst åt, utan ord. Musik skulle bara bli ett ackompanjemang, och något sådant behövs inte. Det är för att lägga betoningen på *hur* som jag skulle

² Jacques Derrida, "A Certain Impossible Possibility to Saying the Event", övers Gila Walker, *Critical Inquiry* 33, vinter 2007 [2003], s 444.

³ Maja i Givandets kör skriver: "Jag tyckte att inspelningsdagarna var väldigt givande men också väldigt krävande. Det var skavande och komplext och jobbigt och fint. Jag tycker att det fortfarande är väldigt svårt att förhålla sig till tiggandet som fenomen, och till de tiggande jag möter på stadens gator. [...] Jag har en mer nyanserad syn nu, funderar mer, ifrågasätter mitt eget beteende mer, min förmåga att vara närvarande och öppen i relation till detta." Frej i Givandets kör skriver: "Jag fick syn på dem. Det blev subjekt som möttes. I vardagen finns ett avstånd, jag kan välja om jag vill ge en femma eller gå därifrån, men här möttes vi i en etisk situation, vi hade ansvar tillsammans."

Bild 2. Inspelning av Givandets Kör och tiggandes kör, juni, 2014, Artisten, Göteborg.

vilja att de sjunger utan ord och musik. Med sina egna individuella röster såväl som med sin kollektiva kör-röst skulle de försöka att sjunga de känslor som finns mellan dessa tiggande och givande människor.

Genom att ställa upp två körer som ska interagera med varandra, förutsätter jag att lyssnandet är en handling, en uppmärksam tystnad. Om det går att skapa en atmosfär tillsammans där var och en känner lust och intresse att pröva detta som ingen gjort förut, om alla känner att de har en del, är medskapande, kan det ske något utöver de instruktioner som ges. Det var och en vill säga har en lyssnare.

Jag berättade för de medverkande att jag både varit i Rumänien och träffat andra samt gjort en intervjufilm med andra som tigger på gatorna i Sverige och den typ av forum jag ville skapa nu var alltså ett rum där givande och tiggande människor kan vara medskapande om en gemensam uppgift.

Under dessa tre dagar hade alla lika förutsättningar rent praktiskt, men ingen hade sjungit sina känslor förut, inte i kör och inte mittemot en annan kör som dessutom består av människor som en aldrig förr träffat. Olika livssituationer kan skapa rädslor och avståndstagande men också nyfikenhet, det är del av det drama som pågår på gatorna. Första dagen tränade körerna på olika tider för att först lära känna varandra i gruppen. Flera av deltagarna kände sig generade av den ovana uppgiften och på så sätt kunde en trygghet långsamt byggas upp gemensamt.

Jag hade berättat för deltagarna att utifrån de samtal och intervjuer jag haft med människor som ger och tigger hade jag fått fram mer än femton känslor. I utskicket till deltagarna hade jag skrivit: "Vi arbetar med en stämning i taget och ger röst åt variationer av känslor. Kördirigenten samstämmer oss. För att frigöra rösten och utforska vår röstpotential tillsam-

mans gör vi fysiska övningar. Målet är att sjunga fram känslor – som finns eller skulle kunna finnas i mötet med mellan den som är tiggande och den som är givande – tillsammans med andra. Med stämning menas vibratot av en eller flera känslor som tillsammans sjungs till en betraktare.”

Övergripande uttrycktes en stor sorg över sakernas tillstånd, en längtan efter att det ska bli bättre. Och även om det fanns en ilska över maktlöshet eller glädje i situationer där det uppstått någon form av kontakt eller ömsesidighet så hade även dessa upplevelser en melankolisk ton. Den tredje dagen kom därför att ägnas enbart åt melankoli, med en spännvidd från ilska till lycka.

Förståelse är ett nyckelord i detta arbete; jag har många gånger upplevt att jag tror att jag förstår men det är först när jag kommer fram till att jag förstår att jag inte förstår som jag verkligen börjar lyssna och uppfattar något som jag inte visste förut. När referenserna tar slut, när jag inte har mentala bilder – för det finns inga – så lyssnar jag mer uppmärksamt på den som har annorlunda erfarenheter för att lära mig något om något jag inte vet.

Förståelse kan vara en form av empati; jag kan se mig själv i dig och förstå din känsla – till exempel sorg – men jag förstår din känsla genom min egen upplevelse av sorg. I rummet för inspelningarna fanns en påtagligt empatisk inställning till varandra. I övningarna bad vi deltagarna referera

till egna upplevelser kopplade till olika känslor eller stämningar, däribland sorg. När någon relaterar sorg till att hon längtar till sina tre barn i Rumänien så relaterar jag till när min mamma dog för ett år sedan. Vi känner båda sorg men har olika bilder.

Det finns en dimension av förståelse som innebär att när en ton ljuder från den egna känslan till en annans kropp slår tonen an dennes känsla. Jag tror inte att det är möjligt att fullständigt förstå en annan persons helt annorlunda livssituation. Jag kan inte riktigt förstå en som måste tigga. Men jag kan koppla min känsla till en annans känsla trots olika berättelser. Det handlar då i detta sammanhang inte lika mycket om att förstå Vad utan mer om Hur.

Vi bad därför deltagarna ta fram sina egna livsupplevelser kopplade till en egen känsla. Det är en slags konstruktion men den är mer ”verkligen eller äkta känsla” än att be dem föreställa sig sorg i största allmänhet. Det är vars och ens minnen. Och visst skedde en viss förståelse i Jacobssonteatern under dessa tre dagar. Så småningom byggdes en mer förtrolig känsla upp. I de mer sociala sammanhangen, då vi åt, hade paus, drack kaffe och dansade, fanns vilja att få kontakt, ett sökande efter att kommunicera, en nyfikenhet och en slags attraktion – ett nyfiket intresse. Det fanns tre tolkar som satt utplacerade på lunchen så att alla skulle kunna förstå vad vi sa till varandra. En samvaro mellan kördel tagarna växte fram.⁴

⁴ Florino i Tiggandes kör: ”Det var bra stämning i gruppen, alla gjorde så gott de kunde. Och det var bra för alla att få betalt.” Marin, i Tiggandets kör, säger i Kulturnyts reportage: ”To create some emotion was wonderful and to meet the people in this group and to meet also the Swedish people – now, we are friends – very important for us.” Reportage av Kulturnyheter, SVT, 22/8, 2014. <https://vimeo.com/108839080>.

Bild 3. Reflektera Konsthall, Väven, Umeå 11 april till 17 maj, 2015.

Den första installationen visades från den 20 augusti till den 14 september, 2014, i sex containrar vid Röda Sten, Göteborg.⁵ I två av dessa visades kördialogen. I en tredje container presenterades en film som visar hur vi arbetade de tre dagarna.

Benämningar förmedlar mentala bilder, attityder.

Från 2010 till januari 2015 har en rad benämningar av tiggande människor i Sverige använts i medierna. De som förväntas ge använder benämningar som: tiggarna, människorna som tigger, personerna som tigger, EU-migranterna, romerna som tigger, romerna från Rumänien, de romska EU-migranterna, EU-mobila, de utsatta EES-medborgarna, EU-medborgarna som har det sämst ställt och som därför tigger.

Genom att använda begreppet migrant kopplas tiggandet samman med migration och migranter. ”Att skildra någon som EU-medborgare istället

för migrant eller arbetskraftsinvandrare signalerar att vederbörande har rättigheter som staten är bunden att respektera medan migranter har de rättigheter som staten väljer att tilldela dem”, skriver statsvetaren Meriam Chatty. Hon menar att termen ”migrant” inte är neutral utan är normativt laddad med ett säkerhetsrelaterat innehåll: ”Medan medborgaren är den som ska skyddas, är migranten den som utgör ett potentiellt hot.”⁶ När benämningen romer används kopplas tiggandet till etnicitet.

Benämningar ger eller förstärker underliggande värderingar. Genom att använda givna benämningar inbegriper jag mig själv aktivt, i den hegemoniska struktur jag också redan omedvetet är inbegripen i. På så sätt talar hegemonins språk genom mig.

Allteftersom jag pratat med både de som ger pengar och de som ber om pengar på gatorna, desto mer framstår ett vitt spektrum av olika livssituationer. Det är många olika människor som tigger. De som tigger är fattiga.

⁵ Utgångspunkten för Motbilder är staden Göteborg, både som fysisk plats, men också som mentalt tillstånd och offentlig bild. Motbilder handlar om språk, offentlig kommunikation, makt, ideologi, och hur man förpackar berättelser om staden.” <http://www.icia.se/se/motbilder-11268195>

⁶ Chatty, Meriam, Migranternas medborgarskap, Doktorsavhandling, Örebro Studies in Political Science 40 (2015).

Många olika människor är fattiga. Om det är verksamheten (handling- en) att tigga som kännetecknar "tiggare" så kommer nästa fråga: vad är skillnaden mellan att tigga och att be om hjälp? Alla försöker på något sätt skapa en strategi, ett sätt att hantera tillvaron. Människor nätverkar och organiserar sig, det är ett sätt att klara av att leva tillsammans. Det är ett sätt att svara på ett samhällssystem.

Rimligtvis är det den politiska situation som avkräver att Tiggande och Givande sker på gatorna som bör diskuteras. Dessa handlingar sätter fördelningpolitiken på agendan.⁷

De bilder vi har av varandra behöver förhandlas eftersom de idag skapar ett våld mot människor. Det är "våra" bilder, de bilder som skapas i en objektivering av andra – när andra görs (endast) instrumentella för varandra. När en annan (endast) görs instrumentell för mig skapas tomhet. Och det händer att jag även gör det med mina bekanta i min vardag. Att bearbeta sina attityder till andra är en färskvara.⁸

Strukturella orättvisor har med våra bilder och attityder att göra; dessa "bilder" – kollektiva likväl

Bild 6. Okänd fotograf, bilden publicerades på FB och i dagstidningar, juli, 2014.

som individuella, visuella likväl som språkliga – sätts i spel i samhället. På det sättet hänger det politiska samman med det estetiska. De som tigger avgränsas ofta med föreställningar – mentala bilder – attityder. Okunskap skapar också bilder.

Under ett par veckor i juli 2014 satte okända avsändare upp skyltar i Stockholms T-bana. Det stod "Se upp för rasismen, dörrarna stängs" och "Tänk på avståndet mellan fakta och fördom".

Hur förhandla detta avstånd? Jag har så många bilder som hindrar mig från att se dig som människa, så

⁷ Essän "Giveriet i den fria rörlighetens Europa" inleds med följande: "Gatans informella fördelningpolitik synliggör den europeiska välfärdens systemfel." Publicerad i Glänta #1.14, den finns nu också att läsa på nättidskriften Eurozine.com (på svenska och även engelsk översättning).

⁸ Den 1 april, 2015 skrev jag i ett sms till min danspartner: "För mig handlar det om att möta andra (en vän, en man, en danspartner) som också har visioner, som fattar att vi inte är (endast) instrumentella för varandra – bara ska tillfredsställa vardagens behov – utan är skapande varelser. Det finns en dimension som går utöver just det vi gör tillsammans (det är skillnaden mellan att ta danssteg och att dansa!). Jag har alltid tänkt så med dig - det är kul så länge det varar. Men det skapar ju bara tomhet! Istället för att det öppnas möjligheter och fortsättningar. En annan människa får inte bli instrumentell – i min moral – då objektiverar jag denne. Jag tappar fullständigt meningen med livet om jag skulle göra så. Och äventyret i att möta en annan människa. Allt det som pågår som kan upptäckas (det osynliga, det sinnliga, det jag inte förstår, det som jag bara anar...) – det som gör att jag kan skapa mig själv också! Och det är inte romantikertänk, det är människa-tänk! Att inte objektivera varandra, människor är organiska varelser. Patriarkatets synsätt på kvinnan är objektivering och att vägra gå med på det är att gå till människan. Men jag finner mig insurrad i dessa vävar av maktstrukturer, som lindar in och om mig i andra..."

många beskrivningar och definitioner. Jag kanske ser dig enbart som en av romerna som det redan cirkulerar bilder och föreställningar om och då måste jag sätta mig in i etnicitetsproblematiken. Eller jag kanske ser dig enbart som en migrant som ska integrera sig i Sveriges strukturer och då måste jag sätta mig in i migrationspolitiken. Tänk på avståndet mellan tiggande och givande människor!

Mellan Givandets kör och Tiggandets kör sker en dialog eller brist på dialog mellan röster, ansiktsuttryck och kroppar. Här står betraktaren, i ett gränsområde mellan EU-medborgare med olika förutsättningar men med samma behov, med olika erfarenheter och intressen men med samma känslor, med olika kläder men i samma position, med olika utbildning men med samma röstresurser.

Den politiska situationen orsakar ett drama, det finns en rad förhandlingar som måste göras. Men det är inte enbart den betraktande som ska lösa problemet, lika lite som enbart den tiggande eller givande. Det är inte heller någon av de deltagande som utgör problemet.

Vi arbetade tillsammans i tre dagar med någorlunda liknande förutsättningar och skapade ett körverk tillsammans. Kanske kan lika förutsättningar också förhandlas fram på andra platser, och liv levas. Liv som skapas på olika sätt. De bilder som cirkulerar behöver ständigt omförhandlas och det kan inte ske utan att nya bilder produceras. Tänk på avståndet mellan tiggande och givande människor! Tänk på avståndet mellan tiggande och tiggande människor! Mellan givande och givande!

På www.tiggerisomyrke.se finns doktorandprojektet "Hur blir man en framgångsrik tiggare i Sverige?" redovisat och dokumenterat sedan 2011.

Där finns en länk till produktionsfilmen om Givandets kör och Tiggandets kör (53:20 min.).

En essä som diskuterar välfärdspolitik och solidaritet "Giveriet i den fria rörlighetens Europa" publicerad i Glänta #1:14 finns att läsa på www.eurozine.com.

Du kan maila mig på cecilia.parsberg@umu.se.